

IMPORTÀNCIA DELS DOCUMENTS JURÍDICO-PROCESSALS EN L'ESTUDI LINGÜÍSTIC

per M. Neus VILA I RUBIO

Llicenciada en Filologia Hispànica

La llengua parlada és la gran desconeguda de l'Edat Mitjana. La major part dels estudis sobre la llengua d'aquest període s'ha fet tot prenent com a model i punt de partida les obres literàries. És indubtable que gràcies a això s'han obtingut molts i bons resultats. Però sembla que ens cal saber quelcom més. Perquè ¿com parlaven de debò, les gentes d'aquelles èpoques? ¿Quines característiques especials tenia la llengua d'ús corrent, familiar i popular?

L'ESTIL DIRECTE. INTERÈS DEL SEU ESTUDI

No és gens fàcil contestar aquestes preguntes. Fins a final del segle passat no es disposà de sistemes d'enregistrament de sons i, per tant, de la veu humana. ¿Com, doncs, esbrinar les dades per tal de reconstruir la parla d'èpoques anteriors?

Alguns investigadors han obert un camí per tal d'aconseguir noves dades que ajudin a resoldre la qüestió. I aquest camí no és altre que recórrer a documents de tipus jurídic-processal, els quals recullen amb fidelitat tot el que durant un procés ha estat dit.

El professor J. Veny, a la seva obra *Introducció a la Dialectologia Catalana*, considera indispensable l'estudi d'aquest tipus de documents, sobre-tot pel que fa al registre col·loquial. Diu: «...el reflex més exacte i fidedigne del registre col·loquial es troba en les deposicions judicials transcrites poc després d'haver tingut lloc, amb un intent de reproducció literal».¹

1. J. VENY, *Introducció a la Dialectologia Catalana*, Barcelona, 1985, pàg. 150.

Coneixem el llibre del professor Joan Miralles i Montserrat, *Un llibre de Cort Reial mallorquí del segle XIV*,² en què s'estudia detalladament la llengua mallorquina de l'època. També el professor X. Terrado estudia, en la seva tesi doctoral, uns documents notariais trobats a Terol, una part dels quals conté estil directe.³ I encara podem citar el treball de M. Dolors Farreny sobre uns processos de crims de la Lleida del segle xv.⁴

Veïem, doncs, com els llibres de Cort, llibres de Crims i altres documents jurídics són el punt de partida per aitals estudis. De tot això podem deduir que és molt interessant l'estudi de textos jurídics que continguin estil directe, que ve a ser el mitjà gràfic del qual ens servim per representar la parla. I és en això que rau l'interès lingüístic del seu estudi, donat que tan sols a través d'aquell és possible conèixer els aspectes colloquials de la parla d'èpoques anteriors al moment en què la veu humana va poder ser enregistrada.

EL NOSTRE ESTUDI

Aquestes foren les raons que ens portaren a emprendre l'estudi lingüístic de determinats documents jurídics. Els textos seleccionats formen part dels expedients dels processos inquisitorials conservats a l'Arxiu Provincial de Saragossa i pertanyen als tres darrers lustres del segle xv (1484-1500).⁵ Es tracta d'una sèrie de lligalls que contenen processos de persones acusades de pràctiques judaïques i/o de pronunciar paraules herètiques, en una època en la qual la Inquisició va ésser particularment activa al Regne d'Aragó.

Vàrem deixar de banda, en el nostre estudi, les fórmules estereotipades d'encapçalament i d'acabament dels documents, per centrar-nos únicament i exclusivament en el que se suposen intervencions dels testimonis i dels acusats recollides fidelment per l'escrivà de torn.

Cal dir també que la llengua d'aquests documents és un castellà matissat per elements tan aragonesos com catalans, esdevenint, de vegades, prou difícil dilucidar si una forma concreta és castellana, aragonesa o catalana. Entrem aquí en el terreny d'allò que s'anomena «continuitat d'àrea lèxica».

2. J. MIRALLES I MONTSERRAT, *Un llibre de Cort Reial mallorquí del segle XIV*, Palma de Mallorca, 1984, 2 vols.

3. X. TERRADO, «Documentos notariales turolenses del siglo xv. Transcripción y estudio lingüístico». Tesi doctoral inèdita.

4. M. D. FARRENY I SASTRE, «Set procesos de crims medievals del segle xv a Lleida». Tesi de llicenciatura. També article aparegut en aquesta revista, al núm. 7, juny de 1986.

5. A. Ubieto Arteta va donar raó d'aquests processos en l'article «Procesos de la Inquisición de Aragón», a la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, t. LXVII, 2, 1959, pàgs. 549-599.

De tota manera, el lloc de procedència del document en qüestió és, en moltes ocasions, l'element que ajuda a adscriure la forma a una modalitat o a una altra. Així, trobem documents datats a Saragossa i a Calataiud, en els quals dominen les formes castellanques; d'altres a Oská, a Barbastre o a Montsó, on ho faran les formes aragoneses; i d'altres a Lleida, on podem trobar paràgrafs sencers en català. Era aquesta tota la zona d'influència del Tribunal de la Inquisició instituït a Saragossa a final del segle xv.

EL REGISTRE COL·LOQUIAL

Ja hem dit que és gràcies a l'estil directe que es pot accedir a l'estudi del registre col·loquial. Remetem, per a la precisió d'aquest concepte, a l'article del professor X. Terrado, «Registres lingüístics i llenguatge notarial», publicat en aquesta revista.⁶ Tanmateix indicarem que ens basem en la consideració que M.A.K. Halliday fa d'aquest concepte, en el qual es tenen en compte tres elements bàsics: «el que està passant», «els participants i les seves relacions» i «la funció del llenguatge».⁷

En el registre col·loquial que podem apreciar en els textos estudiats per nosaltres, «el que està passant» és una situació donada en la qual es pronuncien unes determinades paraules que poden expressar informació, invocació, amenaça, ironia, apellació, etc. «Els participants» són els diversos testimonis, l'acusat o acusats i l'inquisidor o fiscal, amb les corresponents relacions que entre ells s'estableixen. Finalment, «la funció del llenguatge» en tot això s'evidencia per mitjà dels recursos dels quals se serveix per expressar tot l'anterior.

És clar que en estudis com el nostre, en els quals la parla és estudiada per mitjà de textos escrits, el primer i el segon elements mencionats només poden ser deduïts mitjançant el tercer element, és a dir, mitjançant les funcions que el llenguatge realitza en aquells. És aquesta una de les limitacions de l'estudi del col·loqui d'èpoques passades. Tanmateix d'altres elements poden suplir la manca d'informació en la qual ens trobem pel que fa als dos primers elements.

Així, el context de situació està conformat per una estructura semiòtica que hem d'intentar conèixer de la manera més profunda possible, per tal d'interpretar correctament tant «el que està passant» com «els participants i les seves relacions». Els diversos recursos impressius, expressius i expositius del llenguatge ens ajudaran, sense dubte, en aquesta tasca.

Cal dir, no gensmenys, que el col·loqui és, per principi, assistemàtic. L'expressivitat dels parlants se situa per sobre d'altres factors de manera que esdevé prou difícil reduir a trets pertinents la sintaxi col·loquial. De tota

6. X. TERRADO, *Llengua i Dret*, Barcelona, núm. 7, juny 1986, pàgs. 35-46.

7. M. A. K. HALLIDAY, *El llenguatge com a semiòtica social* (1978), Mèxic, 1982.

manera es pot afirmar que existeix una «retòrica interpersonal» entre els parlants, la qual s'estableix d'acord amb els principis de subjectivitat i afectivitat principalment: l'èmfasi, la interrogació retòrica —que no espera resposta—, la ironia, els usos metafòrics, les comparacions populars, l'exageració i, de vegades, l'atenuació —els eufemismes, per exemple— són alguns dels recursos en els quals es fonamenten les característiques de la sintaxi col·loquial.

ELS ACTES DE PARLA

Aquesta sintaxi col·loquial es dona dintre del que Austin anomenà «actes de parla».⁸ En ells aquest autor distingí dos aspectes: el locutiü i l'illocutiü. Mentre el primer comprèn els elements lingüístics de l'acte, el segon es refereix a les relacions entre els interlocutors. Searle, un dels principals continuadors dels treballs de J. L. Austin, assenyala diferents tipus d'actes illocutiüis,⁹ els quals depenen de la configuració pragmàtica específica que acompanya l'acte mateix. Així, distingeix:

- Actes assertius — Caracteritzats per la intenció que l'oient accepti el contingut proposicional de l'enunciat.
- Actes comissius — Caracteritzats per la intenció del parlant de realitzar el que indica l'enunciat en benefici de l'oient.
- Actes declaratius — Caracteritzats per la intenció del parlant d'influir en el comportament intencional de l'oient.
- Actes expressius — Caracteritzats per la intenció del parlant d'expressar el seu estat psicològic a l'oient.
- Actes directius — Es tracta d'enunciats ritualitzats i, per tant, sense intenció espontània per part del parlant.

Als textos seleccionats per nosaltres es poden trobar actes illocutiüis de tots aquests tipus. Hem escollit alguns exemples de cada un dels tipus d'actes citats, que incloem seguidament.

— Un acte assertiu, el trobem en el següent fragment:

«La fe no es nada, car de la fe
con una poca de agua bendita,
será absuelto.»

8. J. L. AUSTIN, *Cómo hacer cosas con palabras* (1962), Barcelona, 1982.

9. JOHN R. SEARLE, *Les Actes de Langage* (1969), París, 1972.

El parlant dóna la seva opinió, però donat que l'acció té lloc al llarg d'una disputa dialèctica, en realitat el que fa és mirar d'imposar-la al seu interlocutor i que aquest, així, l'accepti com a vàlida.

— Un acte declaratiu típic el trobem en les formes rituals de salutació com aquesta:

«¡Mantenga vos Dios, rabí!»

Aquest és, sense dubte, un enunciat ritualitzat que no conté cap intenció espontània pel que fa al parlant.

— Pertanyen a la categoria d'actes expressius els següents exemples:

«¡Agora os digo que somos muertos!»

«¡Ya en bonora vinieste el turquo
y salliesemos d'estos senyores
que nos tienen sojectos e muy sojuzgados!»

«¡No tengo de llorar, que
soy viuda en vida!»

Totes aquestes frases són l'expressió d'un estat psicològic del parlant: del qual aquest pretén que participi l'oient.

— Com a exemples d'actes directius hem triat els següents fragments:

«Mirat vos, Águeda, si vos vos
tornásedes judía, ¿cómo podríades
estar que no fiziéssedes las obras
de christiana?»

«Hun ayuno que nosotros hazemos,
que se llama de Quipur, que es muy
bueno y de grant mérito y por esso
lo deveis ayunar, que manyana es
el día.»

En ambdós casos s'aprecia la clara intenció del parlant d'influir en el comportament intencional de l'interlocutor. En el primer cas, el recurs locutiu és una interrogació retòrica, mentre que en el segon s'utilitzen com a recursos una sèrie d'expressions ponderatives.

— Hem deixat per al final els actes comissius, aquells dels quals Austin parlava especialment. Per aquest autor aquest tipus d'actes són aquells que:

en la seva emissió impliquen la realització d'una acció «que no se concibe normalmente como el mero decir algo.»¹⁰

Hi ha en els nostres textos nombroses mostres d'aquests enunciats, alguns dels quals citarem a continuació:

«Júrote en mi consciencia, que si como vino Fray Vicent, viniessse agora un fray Mahoma, de tres la faría.»

«...y le juro en poder de vosotros, que mientras la tenga no me casaré.»

«...yo me emparo del deudo y os terné lo que ofrezco.»

«...yo os dentro fiança por él, de daros lo manyana, por todo el día en la Aliafería, o cient florines.»

«Yo juro a esta que es cruz, que alguno me lo pagará esto, pues que ya sé los testimonios.»

«Yo vos juro por aquello que ay está, de no descubrir hos de nada que me digáis.»

En totes aquestes frases s'aprecia un clar caràcter actiu que es manifesta per mitjà d'un verb en primera persona del singular i del present d'indicatiu.

Tot això ens suggereix que en el terreny de les actuacions jurídiques, aquest tipus d'actes tenen una gran importància. Quan algú jura que està dient tota la veritat, per exemple, és indubtable que fa quelcom més que emetre uns sons amb uns determinats significats. En realitat el que fa és adquirir un compromís davant de si mateix i d'altres persones, la qual cosa dóna a la frase aquesta categoria d'acció que ultrapassa l'aspecte purament lingüístic.

Lleida, octubre de 1987

10. J. L. AUSTIN, *op. cit.*, pàg. 47.